

Dorota Wiśniewska (Łódź)

Dostęp do zawodu adwokata w świetle sprawozdań Izby Adwokackiej w Warszawie z lat 1925–1938

WPROWADZENIE

Powstanie adwokatury jako zorganizowanej grupy zawodowej miało miejsce na ziemiach polskich na przełomie XV i XVI w. Członkowie palestry dzielili się na dwie kategorie. Do pierwszej należeli adwokaci trybunalscy, do drugiej – adwokaci pełniący swe funkcje w pozostałych sądach¹.

Początkowo do obu grup przynależeli głównie mieszczenie, jednak zainteresowanie szlachty zawodem adwokata przyczyniło się do wprowadzania kolejnych ograniczeń. Pierwszym aktem prawnym, mocą którego zastrzeżono go, była konstytucja sejmowa z 1726 r. Pozbawiła ona mieszczan prawa do wstępowania w szeregi palestry trybunalskiej. Następnie w 1764 r. mieszczenie w ogóle stracili dostęp do zawodu adwokata we wszystkich sądach. Jednak cztery lata później wycofano się z tego, utrzymując ograniczenie tylko do trybunałów, sądów ziemskich i grodzkich².

Największe zmiany miała przynieść ustawa o miastach królewskich z 18 kwietnia 1791 r., która znosiła wszelkie ograniczenia w stosunku do mieszczan. Jej przepisy w tym zakresie nie weszły jednak w życie³.

W XVIII w. próbowano zreformować palestrę. Jednym z projektów, w ramach którego zamierzano tego dokonać, był Kodeks Zamoyskiego z 1776 r. Określał on

---

¹ A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury polskiej*, Warszawa 1995, s. 13, 34–35; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, Warszawa 2018, s. 65–66.

² A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury...*, s. 64; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 66.

³ A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 66, A. Kisza, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury...*, s. 64.

wymogi stawiane kandydatom na adwokatów. Należały do nich zarówno znajomość prawa polskiego, rzymskiego, prawa natury, języka polskiego, łaciny oraz historii Polski, jak i posiadanie odpowiednich kwalifikacji moralnych⁴. Kodeks nie został jednak uchwalony.

W Księstwie Warszawskim wprowadzono nowe, nieznane dotąd na ziemiach polskich, wymagania wobec osób wstępujących w szeregi palestry. Adwokaci podzieleni na trzy kategorie: patronów (działających przy trybunałach cywilnych i sądach podsędkowskich), adwokatów (przy sądzie apelacyjnym) i mecenasów (przy sądzie kasacyjnym) musieli uprzednio ukończyć wyższe studia prawnicze. Spełnienia tego warunku nie wymagano jedynie od osób występujących przed sądami pokoju⁵.

Podział członków palestry przetrwał w Królestwie Polskim, w którym wyróżniano: mecenasów, adwokatów, patronów i obrońców (przy sądach pokoju). Jednak w związku z likwidacją wyższych studiów prawniczych stopniowo obniżano wymóg wykształcenia. Początkowo, od 1840 r., jedynie kandydaci na mecenasów musieli ukończyć studia prawnicze (w Moskwie lub Petersburgu), zaś osoby ubiegające się o stanowiska adwokatów lub patronów musiały ukończyć kurs prawa w Gimnazjum Warszawskim. Natomiast po zniesieniu kursu wymagano jedynie ukończenia szkoły gubernialnej lub powiatowej i odpowiedniej praktyki⁶.

W czasie I wojny światowej adwokaci byłego zaboru rosyjskiego sami podejmowali działania w kierunku organizacji palestry. We wrześniu 1915 r. utworzyli Delegaturę Adwokatury Warszawskiej, która rok później powołała Komisję w celu przygotowania stosownego projektu. Komisja spełniła powierzone zadanie, opracowując projekt Statutu Palestry Królestwa Polskiego (przyjęła go 14 stycznia 1917 r.). Dokument ten przewidywał, że adwokatem mógł zostać obywatel Królestwa, który ukończył studia prawnicze, odbył aplikację i posiadał odpowiednie kwalifikacje moralne. Nie uzależniał już dostępu do zawodu od płci, dopuszczając do niego również kobiety⁷.

---

⁴ A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury...*, s. 61; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 74.

⁵ J. Bardach, M. Senkowska-Gluck (red.), *Historia państwa i prawa Polski*, t. III: *Od rozbiórów do uwłaszczenia*, Warszawa 1981, s. 127, 129–130; A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury...*, s. 70; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. II: *Polska pod zaborami*, Kraków 2002, s. 192; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 92–93.

⁶ J. Bardach, M. Senkowska-Gluck (red.), *Historia państwa...*, t. III, s. 494; S. Płaza, *Historia prawa...*, cz. II, s. 196–197.

⁷ Z. Krzemiński, *Adwokatura polska w latach 1918–1939*, „Palestra” 1988, nr 11–12(371–372), s. 60–61; T.J. Kotliński, *Samorząd adwokacki w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008, s. 31–32; M. Materniak-Pawłowska, *Adwokatura II Rzeczypospolitej. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Poznań 2009, s. 20–21; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 168.

Projekt stał się podstawą prac ministerialnych, zwieńczonych wydaniem 24 grudnia 1918 r. przez Tymczasowego Naczelnika Państwa dekretu w przedmiocie statutu tymczasowego Palestry Państwa Polskiego (dalej: statut tymczasowy), który wszedł w życie 1 stycznia 1919 r.⁸ Akt miał obowiązywać do czasu ujednoczenia organizacji palestry w całym kraju, co nastąpiło dopiero mocą wzorowanego na statucie z 1918 r. rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 października 1932 r. Prawo o ustroju adwokatury⁹. Kolejnej nowelizacji przepisów dokonano 4 maja 1938 r. ustawą o tej samej nazwie¹⁰.

W drodze tych aktów zmieniano zasady dostępu do palestry, a ich określanie stanowiło jedno z najbardziej dyskutowanych przez środowisko adwokackie zagadnień. Taka dyskusja toczyła się m.in. w ramach palestry warszawskiej, na forum Rady Adwokackiej. Na przesłedzenie warunków przyjęcia do palestry, wymogów stawianych przyszłym aplikantom i adwokatom oraz ich realizacji w praktyce pozwalają zachowane źródła w postaci sprawozdań Rady Adwokackiej w Warszawie z lat 1925–1938.

WYMOGI STAWIANE KANDYDATOM NA APLIKANTÓW

Kandydaci na aplikantów adwokackich musieli spełnić szereg wymogów określonych w statucie tymczasowym z 24 grudnia 1918 r. Przede wszystkim mieli ukończyć studia prawnicze na polskiej uczelni, a następnie trwającą dwa lata aplikację sądową i zdać stosowny egzamin, przewidziany dla aplikantów sądowych. Ponadto musieli złożyć odpowiednie zaświadczenie patrona o przyjęciu na aplikację. Wówczas dostęp do aplikacji adwokackiej miały już również kobiety¹¹.

Poza wymogami formalnymi statut tymczasowy wprowadzał warunek dodatkowy w postaci posiadania przez kandydata „nieskazitelnego charakteru”, który *de facto* decydował o możliwości zostania adwokatem¹². Zgodnie z tym aktem prawnym aplikacja adwokacka trwała dwa lata i zdaniem Naczelnej Rady Adwo-

⁸ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1918, nr 22 poz. 75; Szerzej: Z. Krzemiński, *Kartki z dziejów warszawskiej adwokatury*, Warszawa 2008, s. 24–25; T.J. Kotliński, *Samorząd adwokacki...*, s. 32–33; M. Materniak-Pawłowska, *Adwokatura II Rzeczypospolitej...*; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 152–153, 168 i n.

⁹ Dz. U. 1932, nr 86, poz. 733; A. Kiszka, Z. Krzemiński, R. Łyczywek, *Historia adwokatury...*, s. 106; S. Płaza, *Historia prawa...*, cz. III, s. 703; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 169, 172 i n.

¹⁰ Dz. U. 1938, nr 33, poz. 289. Szerzej: Z. Krzemiński, *Kartki z dziejów...*, s. 26; S. Płaza, *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, cz. III: *Okres międzywojenny*, Kraków 2001, s. 705; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 176 i n.

¹¹ Art. 14 w związku z art. 3 statutu tymczasowego.

¹² S. Płaza, *Historia prawa...*, cz. III, s. 723–724.

kackiej (NRA) nie podlegała skróceniu w razie odbycia dłuższej niż dwuletnia aplikacji sądowej¹³.

Wymogi stawiane kandydatom na aplikantów zostały zmienione przez Prawo o ustroju adwokatury z 7 października 1932 r. Musieli oni posiadać obywatelstwo polskie i korzystać w pełni z praw cywilnych i obywatelskich, być nieskazitelnego charakteru, znać język polski w mowie i piśmie oraz ukończyć uniwersyteckie studia prawnicze „z przepisaniem w Polsce egzaminami”¹⁴. Ponadto, podobnie jak w poprzednim okresie, kandydat musiał złożyć oświadczenie przyszłego patrona o gotowości przyjęcia go na praktykę.

Nowe przepisy nie wskazywały już, że adwokatem można zostać bez względu na płeć¹⁵, zatem w chwili ich stanowienia była to kwestia bezdyskusyjna.

Rozporządzenie prezydenta przedłużyło czas trwania aplikacji do lat 5, uznając, że aplikacja „polega na zaznajomieniu się ze wszystkimi działami czynności adwokackich”¹⁶. Wydłużenie tego okresu wynikało ze zniesienia obowiązku odbycia aplikacji mieszanej (najpierw sądowej, potem adwokackiej) i wprowadzenia aplikacji jednolitej.

Samorząd adwokacki krytycznie odniósł się do tej zmiany, uznając, że to ona doprowadziła do nadmiernego wzrostu liczby członków palestry. W konsekwencji stopniowo w kolejnych izbach adwokackich zastrzegano nowe wymogi stawiane kandydatom na aplikantów w celu utrudnienia dostępu do zawodu¹⁷.

Takie dodatkowe warunki wprowadziła także Rada Adwokacka w Warszawie. Stała ona na stanowisku, że adwokat, który zamierzał przyjąć aplikanta, musiał przed złożeniem odpowiedniego oświadczenia uzyskać od Rady zezwolenie na podjęcie się obowiązków patrona¹⁸. O takie zezwolenie należało ubiegać się każdorazowo przed przyjęciem aplikanta, ponieważ „kwestia zezwolenia na sprawowanie obowiązków patrona zależy od zakresu praktyki, sposobu prowadzenia spraw, karalności dyscyplinarnej i w ogóle innych okoliczności, mogących wchodzić w grę z punktu widzenia rękojmi należytego wykszolenia aplikanta”¹⁹.

Ponadto jeszcze w czasie obowiązywania statutu tymczasowego Rada Adwokacka w Warszawie stwierdziła, że wskazane byłoby ograniczenie prawa

---

¹³ Orzeczenie Naczelnej Rady Adwokackiej z dnia 9 października 1926 r., „Palestra” 1927, r. 4, nr 2, s. 66–76; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1931–1932, Warszawa, s. 76.

¹⁴ Art. 99 Prawa o ustroju adwokatury.

¹⁵ S. Płaza, *Historia prawa...*, cz. III, s. 724.

¹⁶ Art. 103 Prawa o ustroju adwokatury.

¹⁷ T.J. Kotliński, *Samorząd adwokacki...*, s. 72; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 180.

¹⁸ Reguła ta została wyrażona w § 85 pkt 1 Regulaminu Rady Adwokackiej w Warszawie z 4 kwietnia 1933 r., „Palestra” 1933, r. 10, nr 3–4, s. 226; Komunikat nr 133 w sprawie podejmowania się przez adwokatów obowiązków patrona, „Palestra” 1933, r. 10, nr 6–7, s. 434.

¹⁹ Komunikat nr 133..., s. 435.

przyjmowania aplikantów tylko do adwokatów posiadających już pewien okres praktyki. Zdaniem Rady nie byłaby w tym zakresie konieczna zmiana przepisów o adwokaturze, ale regułą tę mogłaby wyprowadzić NRA w drodze wykładni art. 15 statutu tymczasowego²⁰.

Naczelna Rada Adwokacka podjęła uchwałę w tej sprawie 22 marca 1930 r., uzupełniając regulamin Rad Adwokackich z 11 listopada 1927 r. przepisem oznaczonym jako § 16a. Zgodnie z jego pkt 1, „Patronem aplikanta adwokackiego może być adwokat, który przynajmniej od lat pięciu jest wpisany na listę adwokatów”²¹.

Z uwagi jednak na pojawiające się w praktyce wątpliwości w stosowaniu tego przepisu, 17 maja 1930 r. NRA przyjęła, iż

[...] przepis ten należy stosować jedynie na przyszłość do spraw załatwianych przez Radę Adwokacką po dniu 25 marca 1930 r., przy wpisaniu na listę nowych aplikantów adwokackich lub zezwalaniu aplikantom na zmianę dotychczasowych ich patronów, a przy tem niezależnie od tego, czy odnośne podanie wpłynęło do Rady Adwokackiej przed lub po dniu 25 marca 1930 r., o ile przed tą datą przez Radę Adwokacką załatwione nie zostało.

II. § 16-a Regulaminu Rad Adwokackich powinien być stosowany w całej rozciągłości w miastach, stanowiących siedzibę sądów Okręgowych i sądów Apelacyjnych, w których istnieje już znaczna ilość adwokatów, wskutek czego aplikanci nie mogą mieć trudności w wyszukaniu patrona odpowiedniego. Natomiast w siedzibach sądów powiatowych przepis ten nie może być stosowany z całą bezwzględnością, gdyż stałoby to w sprzeczności z ogólną linią postępowania Rad Adwokackich, których jedną z ważniejszych trosk jest zachęcanie młodej adwokatury do osiedlania się na prowincji. To też w razie udowodnienia przez aplikanta adwokackiego, że w mieście, stanowiącym siedzibę sądu powiatowego, w którym pragnie osiąść, nie może znaleźć patrona odpowiadającego wymaganiom § 16-a Regulaminu Rad Adwokackich, Rada Adwokacka może w drodze wyjątku zezwolić adwokatowi, nie posiadającemu 5-ciu lat praktyki adwokackiej, na przyjęcie aplikanta adwokackiego.

III. Przepis § 16-a Regulaminu podyktowany został troską o zapewnienie aplikantom adwokackim należytego kierownictwa ze strony patronów, a zarazem o niedopuszczenie aplikacji u adwokatów, którzy ze względu na zbyt krótki okres samodzielnego prowadzenia kancelarii, mogą nie posiadać dostatecznego doświadczenia i wyrobienia zawodowego dla kierowania pracą młodego kolegi. Ustanawiając żądanie 5-cio letniego okresu od daty wpisania na listę adwokatów, Naczelna Rada Adwokacka wychodziła z założenia, że 9 lat pracy w zawodzie prawniczym (4 lata aplikacji i 5 lat adwokatury) powinny stanowić dostateczną

²⁰ Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1927–28 (za czas od 1/IV 1927 do 1/IV 1928 r.), Warszawa 1928, s. 57.

²¹ Komunikat nr 94 w sprawie ograniczeń co do podejmowania się przez adwokatów obowiązków patronów, „Gazeta Sądowa Warszawska” z 28.04.1930 r., nr 17, s. 246; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1930–1931, Warszawa 1931, s. 79; Zatrudnienie aplikantów adwokackich, „Palestra” 1930, r. 7, nr 5, s. 223–224.

rękojmię należytego przygotowania adwokata do pełnienia obowiązków patrona. Przygotowanie takie zdobywa się nie tylko pracą w adwokaturze, lecz i w sądownictwie. Przeto należy uznać, że sędziowie przechodzący do adwokatury bez egzaminów, jak również byli adwokaci, powracający do adwokatury, o ile posiadają 9 lat łącznie aplikacji, służby sądowej i pracy w adwokaturze mogą pełnić obowiązki patronów, chociażby od daty ich ostatecznego wpisania na listę adwokatów termin 5-cio letni jeszcze nie upłynął²².

Ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie takiego ograniczenia dopiero mocą Prawa o ustroju adwokatury z 1932 r.²³

Dane dotyczące liczby aplikantów przyjmowanych w Izbie Warszawskiej przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Liczba nowo przyjętych aplikantów

Okres sprawozdawczy	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie
1.04.1925–1.04.1926	9	65	74
1926–1927	b.d.	b.d.	38
1927–1928	b.d.	b.d.	128
1.03.1928–15.03.1929	21	160	181
1929–1930	b.d.	b.d.	165
1930–1931	b.d.	b.d.	158
1931–1932	18	159	177
1932–1933	30	284	314
1933–1934	27	219	246
1934–1935	b.d.	b.d.	168
1935–1936	14	112	126
1936–1937	5	106	111
1.12.1937–1.06.1938	9	60	69

Źródło: Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1925–26 (za czas od IV 1925 do I/IV 1926), Warszawa 1926, s. 57; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1930–1931, Warszawa 1931, s. 66; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1931–1932, Warszawa 1932, s. 62; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1932–1933, Warszawa 1933, s. 65; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1933–1934, Warszawa 1934, s. 65; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1934–1935, Warszawa 1935, s. 73; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1935–1936, Warszawa 1936, s. 91; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1936–1937, Warszawa 1937, s. 84; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za okres I.XII.1937–I.VI.1938, Warszawa 1938, s. 45.

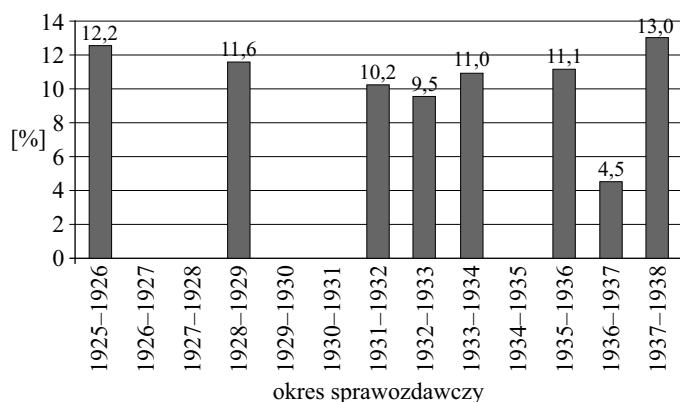
²² Komunikat nr 99 w sprawie ograniczeń co do podejmowania się przez adwokatów obowiązków patronów aplikantów adwokackich, „Palestra” 1930, r. 7, nr 8–9, s. 422–423; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1930–1931, Warszawa 1931, s. 80.

²³ Art. 100 ust. 1 Prawa o ustroju adwokatury: „Patronem może być adwokat, który co najmniej od lat pięciu jest wpisany na listę adwokatów”.

Z tabeli 1 wynika, że w latach 20. i na początku lat 30. liczba osób przyjmowanych na aplikację wyraźnie się zwiększyła, osiągając apogeum w okresie 1931–1932. Natomiast w kolejnych latach, po wejściu w życie przepisów Prawa o adwokaturze, można zaobserwować tendencję malejącą.

Jeżeli chodzi o kwestię dostępu kobiet do aplikacji, należy podkreślić, że dane zamieszczane w sprawozdaniach Rady Adwokackiej w Warszawie nie są kompletne. Z tych które zostały uwzględnione w dokumentacji, wynika jednak, iż liczba kobiet oscylowała w granicach 9,5–13% osób przyjętych na aplikację. Wyjątek stanowił tylko okres sprawozdawczy 1936–1937, gdy kobiety stanowiły zaledwie 4,5% przyjętych (wykres 1).

Wykres 1. Odsetek kobiet wśród nowo przyjmowanych aplikantów

Źródło: opracowanie własne.

Rada Adwokacka w Warszawie przedstawiała w swoich sprawozdaniach także łączną liczbę aplikantów. Dane te są bardziej kompletne, jeśli chodzi o wyszczególnienie kobiet i mężczyzn. Nie uwzględniają jedynie 1934 r. (tabela 2).

Z tabeli 2 wynika, że liczba aplikantów rosła niemal z każdym rokiem i w latach 1937–1938 osiągnęła sześciokrotną wartość stanu osobowego z marca 1926 r. Początkowo było to wynikiem wzrostu liczby osób przyjmowanych corocznie na aplikację. Później, to znaczy od chwili wejścia w życie przepisów prawa o adwokaturze, stanowiło to efekt zniesienia aplikacji mieszanej i wydłużenia aplikacji adwokackiej do 5 lat. W sprawozdaniach byli bowiem uwzględniani aplikanci wszystkich roczników.

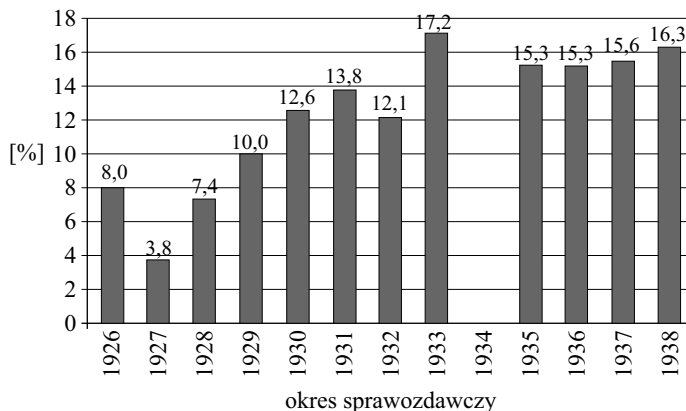
O ile w początkowym okresie udział kobiet wśród aplikantów wynosił zaledwie kilka procent, o tyle od 1930 r. zwiększył się do kilkunastu procent (wykres 2).

Tabela 2. Ogólna liczba aplikantów

Stan na dzień	Kobiety	Mężczyźni	Łącznie
15.03.1926 r.	11	127	138
10.03.1927 r.	7	179	186
15.03.1928 r.	20	250	270
15.02.1929 r.	38	341	379
18.02.1930 r.	52	359	411
1.03.1931 r.	60	376	436
1.03.1932 r.	54	391	445
31.10.1933 r.	101	485	586
1.11.1934 r.	b.d.	b.d.	695
31.10.1935 r.	118	653	771
31.10.1936 r.	115	636	751
31.10.1937 r.	135	730	865
25.05.1938 r.	135	694	829

Źródło: Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1925–26 (za czas od IV 1925 do 1/IV 1926), Warszawa 1926, s. 57; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1927–28 (za czas od 1/IV 1927 do 1/IV 1928 r.), Warszawa 1928, s. 46; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1928–1929 (za czas od 1/III 1928 do 15/II 1929 r.), Warszawa 1929, s. 29; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1929–1930 (za czas od 15/II 1929 do 15/II 1930 r.), Warszawa 1930, s. 34; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1930–1931, Warszawa 1931, s. 62; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1931–1932, Warszawa 1932, s. 61; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1932–1933, Warszawa 1933, s. 65, 90; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1933–1934, Warszawa 1934, s. 71; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1934–1935, Warszawa 1935, s. 74; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1935–1936, Warszawa 1936, s. 92; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1936–1937, Warszawa 1937, s. 86; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za okres 1.XII.1937–1.VI.1938, Warszawa 1938, s. 46.

Wykres 2. Odsetek kobiet wśród aplikantów

Źródło: opracowanie własne.

WARUNKI PRZYJĘCIA DO ADWOKATURY

Początkowo, zgodnie ze statutem tymczasowym z 24 grudnia 1918 r., wpis na listę adwokatów był możliwy po zakończeniu aplikacji mieszanej i zdaniu dwóch egzaminów: sądowego i adwokackiego. Kandydat musiał mieć również nieposzlakowaną opinię. Ustawodawca zastrzegł ponadto w art. 3 statutu, że adwokatem nie może być: „pozbawiony własnej woli lub ograniczony w czynnościach cywilnych, upadły, skazany na karę ciężkiego więzienia od półtora roku do lat sześciu (dom poprawy) lub za przestępstwa uwłaczające czci”.

Zasady przyjęcia do palestry zostały zmienione mocą art. 9 Prawa o ustroju adwokatury z 7 października 1932 r., w związku ze zniesieniem aplikacji mieszanej.

Tabela 3. Liczba kobiet wykonujących zawód adwokata

Stan na dzień	Warszawa	Inne miasta	Ogółem
15.03.1926 r.	1	–	1
10.03.1927 r.	4	–	4
15.03.1928 r.	8	1	9
15.03.1929 r.	12	1	13
18.02.1930 r.	19	5	24
1.03.1932 r.	b.d.	b.d.	60
31.03.1933 r.	b.d.	b.d.	78
31.03.1934 r.	b.d.	b.d.	89
31.10.1935 r.	b.d.	b.d.	101
31.10.1936 r.	b.d.	b.d.	116
31.10.1937 r.	b.d.	b.d.	122
25.05.1938 r.	b.d.	b.d.	130

Źródło: Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1927–28 (za czas od 1/IV 1927 do 1/IV 1928 r.), Warszawa 1928, s. 46; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1928–1929 (za czas od 1/III 1928 do 15/II 1929 r.), Warszawa 1929, s. 29; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1929–1930 (za czas od 15/II 1929 do 15/II 1930 r.), Warszawa 1930, s. 34; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1932–1933, Warszawa 1933, s. 63; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1933–1934, Warszawa 1934, s. 61; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1934–1935, Warszawa 1935, s. 70; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1935–1936, Warszawa 1936, s. 88; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1936–1937, Warszawa 1937, s. 82; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za okres 1.XII.1937–1.VI.1938, Warszawa 1938, s. 42.

Przyznanie kobietom prawa do wykonywania zawodu adwokata zaowocowało złożeniem przysięgi przez pierwszą kobietę, Helenę Wiewiórską, 1 kwietnia 1925 r.²⁴

²⁴ Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1925–26 (za czas od IV 1925 do 1/IV 1926), Warszawa 1926, s. 56; A. Redzik, T.J. Kotliński, *Historia adwokatury*, s. 251–252.

Liczba kobiet wykonujących ten zawód prawniczy stopniowo rosła, co można zaobserwować także wśród członków Izby Warszawskiej. W okresie od 15 marca 1927 r. do 15 marca 1928 r. już pięć kobiet wstąpiło w jej szeregi, a cztery z nich obrały jako siedzibę Warszawę²⁵. Wzrost liczby kobiet wśród adwokatów zrzeszonych w Izbie obrazuje tabela 3.

CZASOWE ZAMYKANIE LIST APLIKANTÓW I ADWOKATÓW

Środowisko adwokackie starało się przeciwdziałać wzrostowi liczby aplikantów i adwokatów. W związku z tym Zgromadzenie Walne Izby Warszawskiej 26 marca 1926 r.²⁶ podjęło uchwałę w sprawie czasowego zamykania list. Postulowało w niej nowelizację przepisów statutu tymczasowego przez przyjęcie reguły umożliwiającej czasowe zamykanie list adwokatów w tych miejscowościach, w których siedzibę miałyby wystarczająca liczba przedstawicieli tego zawodu, odpowiadająca potrzebom społecznym. Zamykanie list miałyby następować na wniosek właściwych rad adwokackich. Rada Adwokacka w Warszawie powołała w tym celu specjalną komisję, która miała przedsięwziąć starania o zmianę przepisów statutu. Podejmowane przez nią działania napotykały jednak trudności związane z planowaną unifikacją przepisów o adwokaturze²⁷ i do ustanowienia możliwości czasowego zamykania list nie doszło²⁸.

Zaniepokojenie rosnącą liczbą adwokatów i aplikantów znajdowało wyraz także w kolejnych sprawozdaniach Rady²⁹, która akcentowała związane z tym problemy organizacyjne. Podnosiła, że „należyte zorganizowanie prowadzonych przez Radę

---

²⁵ Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1927–28 (za czas od 1/IV 1927 do 1/IV 1928 r.), Warszawa 1928, s. 44.

²⁶ W sprawozdaniu pojawia się też inna data podjęcia tej uchwały – 26 marca 1927 r.; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1927–28 (za czas od 1/IV 1927 do 1/IV 1928 r.), Warszawa 1928, s. 47.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Szerzej na temat możliwości zamykania list adwokackich: M. Materniak-Pawłowska, *Adwokatura II Rzeczypospolitej...*, s. 294.

²⁹ „Coroczne sprawozdania statystyczne wskazują, iż liczba adwokatów w okręgu Sądu Apelacyjnego Warszawskiego z roku na rok wzrasta w sposób, który budzi poważne zaniepokojenie. Bardzo znamienny jest bardzo znaczny wzrost liczby aplikantów adwokackich, zapowiadający w najbliższych latach znaczne powiększenie liczby adwokatów. Z porównania cyfr podanych w poniższej tabeli, wynika, iż w czasie od 15 marca 1926 do 15 lutego 1929 r., tj. w ciągu trzech lat ilość aplikantów zwiększyła się prawie trzykrotnie (ze 138 na 379)”. Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1928–1929 (za czas od 1/III 1928 do 15/II 1929 r.), Warszawa 1929, s. 26. Podkreślano ten problem zwłaszcza w kontekście Warszawy. Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1933–1934, Warszawa 1934, s. 88.

zajęć praktycznych, które, aby mogły dawać dobre wyniki, powinny się właściwie odbywać w możliwie nielicznych grupach”³⁰.

W 1937 r. w czasie prac nad projektem nowego prawa o ustroju adwokatury, gdy Ministerstwo Sprawiedliwości sondowało stanowisko NRA w sprawie limitów przyjęć na aplikację adwokacką, Rada Adwokacka w Warszawie wskazywała, że w przypadku jej okręgu liczba ta powinna wynosić około 40–50 osób rocznie. Uzasadniała ten limit nadmierną jej zdaniem liczbą adwokatów oraz dużą liczbą aplikantów na swoim terenie³¹.

PROBLEM ZBYT MAŁEJ LICZBY ADWOKATÓW I APLIKANTÓW NA PROWINCJI

Jednym z istotnych problemów było nierównomierne osiedlanie się adwokatów i aplikantów na terenie podlegającym Izbie Warszawskiej, a w konsekwencji zbyt mała liczba kancelarii na prowincji, co prawdopodobnie wpłynęło na stanowisko NRA (tabela 4).

Z tabeli wynika, że zdecydowana większość adwokatów wskazywała jako swoją siedzibę Warszawę. Na pozostałym obszarze ich liczba była o połowę niższa. Sytuacja przedstawiała się jeszcze gorzej, jeśli chodzi o aplikantów, gdyż w stolicy osiedlali się oni trzykrotnie częściej niż na prowincji.

ZAKOŃCZENIE

Dostęp do zawodu adwokata w latach 1926–1938 ulegał istotnym przeobrażeniom. Były one związane przede wszystkim z ujednoczeniem przepisów dotyczących organizacji i funkcjonowania polskiej palestry. Najistotniejsza zmiana polegała na likwidacji aplikacji mieszanej i wprowadzeniu jednolitej, pięcioletniej aplikacji adwokackiej.

Rosnące zainteresowanie tym zawodem prawniczym, również wśród kobiet, spowodowało duży wzrost liczby aplikantów, a w konsekwencji adwokatów. Świadczą o tym dane zawarte w sprawozdaniach Rady Adwokackiej w Warszawie.

Środowisko adwokatów zrzeszonych w Izbie Warszawskiej starało się przeciwdziałać tej tendencji, dążąc do wprowadzania kolejnych ograniczeń. Jednym z nich miało być przyznanie prawa do przyjmowania aplikantów tylko adwokatom mającym już pewien okres praktyki. Wprowadzenie tej reguły Rada Adwokacka

³⁰ Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1933–1934, Warszawa 1934, s. 88.

³¹ Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1936–1937, Warszawa 1937, s. 32–33.

Tabela 4. Liczba aplikantów i adwokatów z podziałem na Warszawę i inne miasta okręgu

Stan na dzień	Liczba adwokatów			Liczba aplikantów adwokackich		
	Warszawa	inne miasta	ogólnie	Warszawa	inne miasta	ogólnie
29.03.1919 r.	b.d.	b.d.	389	b.d.	b.d.	14
15.03.1920 r.	373	101	474	20	10	30
15.03.1921 r.	430	109	539	26	13	39
15.03.1922 r.	477	140	617	28	12	40
15.03.1923 r.	480	191	671	48	20	68
15.03.1924 r.	498	192	690	53	22	75
15.03.1925 r.	496	195	691	81	29	110
15.03.1926 r.	528	202	730	98	40	138
10.03.1927 r.	560	238	798	140	46	186
15.03.1928 r.	613	253	866	203	67	270
15.02.1929 r.	659	279	938	272	107	379
18.02.1930 r.	764	309	1073	293	118	411
1.03.1931 r.	845	362	1207	334	102	436
1.03.1932 r.	949	443	1392	328	117	445
1.11.1932 r.	1025	496	1521	359	137	496
1.11.1933 r.	1203	578	1781	427	159	586
1.11.1934 r.	1284	560	1844	541	154	695
1.11.1935 r.	1324	594	1918	593	178	771
1.11.1936 r.	1402	638	2040	576	175	751
1.11.1937 r.	1446	669	2115	641	215	856
25.05.1938 r.	1505	710	2215	620	209	829

Źródło: Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1925–26 (za czas od IV 1925 do 1/IV 1926), Warszawa 1926, s. 59; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1927–28 (za czas od 1/IV 1927 do 1/IV 1928 r.), Warszawa 1928, s. 46; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1928–1929 (za czas od 1/III 1928 do 15/II 1929 r.), Warszawa 1929, s. 29; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1929–1930 (za czas od 15/II 1929 do 15/II 1930 r.), Warszawa 1930, s. 34; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1930–1931, Warszawa 1931, s. 66; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1932–1933, Warszawa 1933, s. 71, 73; Dodatek do sprawozdania Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1932–1933; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1933–1934, Warszawa 1934, s. 61, 71; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1934–1935, Warszawa 1935, s. 79; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1935–1936, Warszawa 1936, s. 97; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1936–1937, Warszawa 1937, s. 91; Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za okres I.XII.1937–I.VI.1938, Warszawa 1938, s. 51.

w Warszawie postulowała już w 1928 r., zaś Naczelna Rada Adwokacka przyjęła ją dwa lata później.

Kolejne ograniczenie zostało wprowadzone przez Radę Adwokacką w Warszawie w 1933 r. Polegało ono na konieczności ubiegania się przez przyszłego patrona

o uzyskanie od Rady stosownego zezwolenia na przyjęcie aplikanta. Dopiero po uzyskaniu zezwolenia adwokat mógł złożyć oświadczenie o gotowości przyjęcia kandydata na praktykę. O zgodę Rady należało ubiegać się każdorazowo przed przyjęciem aplikanta.

Zapobieganiu wzrostowi liczby adwokatów miało również służyć postulowane przez Radę w 1937 r. wprowadzenie limitów przyjęć na aplikację.

ACCESS TO THE PROFESSION OF LAWYER
IN LIGHT OF THE REPORTS OF THE WARSAW BAR ASSOCIATION
FROM BETWEEN 1925 AND 1938

Abstract

The article concerns the issue of the access to the profession of lawyer between 1925 and 1938. It was connected with the homogenization of the provisions pertaining to the organization and functioning of the Bar in Poland. The growing interest in this legal profession, also among women, caused a large rise in the number of trainees and, as a consequence, of lawyers. The data within the reports of the Warsaw Bar Association attests to this fact. The community of lawyers associated with the Bar in Warsaw tried to counteract this tendency and strived to introduce more restrictions.

Keywords: access to profession of lawyer, Polish bar, Warsaw Bar Association